

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ ВОДОПОСТАЧАННЯ

В умовах демократизації суспільства важливого значення набуває проблема забезпечення суспільних благ, тобто таких товарів і послуг, які за своєю природою не можуть надаватися ринком. В структурі таких благ вагоме місце займають послуги водопостачання. Адже від забезпечення ними залежить життя і здоров'я громадян, діяльність інших суб'єктів господарювання, державних установ і організацій. Тобто споживачами послуг водопостачання є громадяни і підприємства України.

Надання послуг водопостачання і водовідведення здійснюють підприємства водопостачання всіх форм власності, а специфіка їх діяльності дає змогу віднести їх до природних монополій. Крім цього, діяльність з централізованого водопостачання і водовідведення віднесено до сфери діяльності природних монополістів Законом України "Про природні монополії" від 20.04.2000 р. № 1682-III. До того ж, виконуються умови, необхідні для існування неконкурентних ринків, а саме:

1. істотний ефект масштабу (у міру зростання обсягу виробництва води, наприклад, витрати на одиницю продукції істотно знижуються, причому найбільший ефект досягається, коли один виробник охоплює весь ринок);
2. низька еластичність попиту за ціною (попит на даному ринку слабо залежить від ціни на товари природних монополій);
3. низький ефект заміщення (товари та послуги природних монополій унікальні для споживача і їх не можна замінити в споживанні іншими товарами або послугами).

Слушною з цього приводу є позиція видатного фахівця у галузі державних фінансів Джозефа Стігліца. На його думку, у сфері водопостачання найбільших затрат вимагають водопровідні мережі і якщо вони вже встановлені, то додаткові затрати на постачання води одному додатковому

користувачеві є незначними. Очевидно, що наявність двох розташованих поруч трубопроводів, що постачають воду двом сусідам є неефективною. Крім цього, він пояснює існування природних монополій як найбільші невдачі ринку і відносить до них галузі, в яких зростаюча дохідність є настільки значною, що лише одній фірмі слід функціонувати на певній території.

На негативні наслідки від існування природних монополій вказують неокласики. Вони вважають, що існування неконкурентних ринків призводить до суспільних втрат, тобто до зниження ефективності (чи до погіршення суспільного добробуту), що зумовлює необхідність державного втручання.

На нашу думку, в існуванні природної монополії як і в існуванні конкуренції є і переваги, і недоліки. Екстраполюючи вищенаведене на галузь водопостачання, вважаємо, що в даній сфері переваг від існування монополії є більше, а конкуренція не зовсім виправдана. По-перше, надзвичайно складна технологія надання послуг, що потребує високих витрат і не гарантує їх окупності, не кажучи вже про прибуток. По-друге, специфіка послуг не сприяє зацікавленості приватних структур. По-третє, існує великий ризик втрат для підприємств через кризові явища в економіці та нестабільність політичної системи.

Згідно Закону України “Про питну воду і питне водопостачання” підприємство питного водопостачання - суб'єкт господарювання, що здійснює експлуатацію об'єктів централізованого питного водопостачання, забезпечує населення питною водою за допомогою пунктів розливу (в тому числі пересувних), застосування установок (пристроїв) підготовки питної води та виробництво фасованої питної води. Основною метою їх діяльності є забезпечення споживачів водою відповідної нормативної якості, а також надання послуг водовідведення.

Суб'єктами відносин у сфері водопостачання є:

- органи виконавчої влади, до сфери управління яких належать об'єкти водопостачання;

- органи місцевого самоврядування, до сфери управління яких належать об'єкти водопостачання;

- підприємства питного водопостачання;
- споживачі послуг водопостачання і водовідведення.

Об'єктами правового регулювання у сфері питного водопостачання є суспільні відносини з питань:

- господарської діяльності з централізованого та нецентралізованого водопостачання і водовідведення;
- формування тарифів на послуги централізованого водопостачання і водовідведення;
- нормування, стандартизації, ліцензування та сертифікації;
- моніторингу, обліку і контролю;
- інформування населення щодо якості питної води та питного водопостачання;
- охорони джерел і систем питного водопостачання та пов'язаних з ними природних комплексів;
- забезпечення прав споживачів питної води.

Підприємства водопостачання є:

1. відповідно до галузевої структури житлово-комунального комплексу муніципального утворення – підприємствами комунального обслуговування;
2. за сферою діяльності – ті, що надають виробничі послуги;
3. відповідно до функціонального призначення в складі комунального господарства – санітарно-технічними підприємствами.

З метою дотримання законодавства у сфері водопостачання і забезпечення високої якості послуг, нагляд за діяльністю комунальних підприємств в цілому і підприємств водопровідно-каналізаційного господарства зокрема, здійснюють органи місцевого самоврядування.

Так, органами місцевого самоврядування здійснюється моніторинг функціонування суб'єктів господарювання комунальної сфери за допомогою системи індикаторів, до яких, можна віднести показники обсягу і структури

наданих послуг в натуральному й вартісному виразі; собівартість та рентабельність послуг; індикатори якості; показники оцінки фінансового стану та ін.

Крім цього, ці показники доповнює сукупність спеціальних індикаторів, які враховують техніко-економічні особливості окремих підгалузей комунального господарства.

Основними показниками, що використовуються для оцінювання рівня розвитку водопровідного господарства, є наступні індикатори: нормативна потреба населення у водопостачанні, корисний відпуск води в розрахунку на одного мешканця протягом доби (водоспоживання на душу населення), відношення довжини водопровідної мережі до протяжності вулиць, обсяги подачі води у мережу, обсяги втрат води у водопровідній мережі.

З обсягами послуг із водопостачання певною мірою мають узгоджуватися масштаби виробничої діяльності каналізаційного господарства, яку характеризують такі спеціальні показники як протяжність каналізаційної мережі; кількість підключень до неї; обсяги водовідведення; об'єми стічних вод, пропущених через очисні споруди; співвідношення між довжиною каналізаційної мережі та протяжністю водогону та вулиць; відношення кількості мешканців у будинках, обладнаних каналізацією, до загальної чисельності місцевого населення; відношення стічних вод до подачі води у водопровідну мережу тощо.

Окрім вищезазначеного, органи місцевого самоврядування наділені широкими повноваженнями у сфері водопостачання. Серед них, проведення тарифної політики (що нерідко призводить до значних прорахунків внаслідок некомпетентних дій і рішень місцевої влади); надання пільг по сплаті податків, надання дотацій і субвенцій тощо.

Зупинимось на деяких аспектах організації фінансів підприємств.

Для підприємств водопостачання велике значення має дотримання у справному стані водопровідних мереж з метою уникнення втрат води на стадії транспортування та забезпечення належної якості послуг. А це потребує

проведення постійного технічного контролю за роботою обладнання і мереж, регулярних профілактичних (попереджувальних) ремонтів із заміною окремих вузлів та агрегатів, чіткого (регламентного) обслуговування виробничих потужностей, застосування доплат і премій за безаварійну роботу та стан об'єктів, якість обслуговування. Зрозуміло, що вищезазначені моменти знаходять своє відображення в особливому складі і структурі витрат на виробництво і реалізацію продукції (послуг).

Підчас виробництва послуг водопостачання підприємства не використовують такі види оборотних активів як сировина і основні матеріали, а в значних кількостях споживає допоміжні матеріали. Так, вода, забрана з природного середовища, шляхом обробки за допомогою допоміжних матеріалів набуває необхідної якості, що відповідає встановленим вимогам до питної води, після чого відбувається її доставка споживачам. Як правило, при наданні послуг водопостачання використовуються лише допоміжні матеріали у вигляді палива і паливомастильних матеріалів, хімічних речовин і реактивів, миючих засобів, а також запасні частини для ремонту, малоцінні і швидкозношувані предмети.

У здійсненні тарифного регулювання у сфері водопостачання в Україні застосовують модель, відому як метод “витрати плюс”. Він передбачає визначення розміру тарифу через встановлення граничної рентабельності (норми прибутку) до задекларованого об'єктами регулювання рівня витрат.

Метод “витрати плюс” не заохочує підприємства зменшувати витрати та економити ресурси, що призводить до збереження високої енерго- та матеріаломісткості послуг. Водночас метод “витрати плюс” стимулює збільшення фінансових витрат. Внаслідок встановлення органами місцевого самоврядування фіксованих цін, підприємства водопостачання зазнають збитків, які покриваються за рахунок дотацій з місцевих бюджетів.

Внаслідок діючого порядку розрахунків із споживачами за послуги (раз на місяць) у житлово-комунальних підприємств має місце значна дебіторська заборгованість по оплаті послуг, яка покривається власними оборотними коштами.

В цілому у функціонуванні підприємств водопостачання є низка особливостей щодо складу капіталу, фінансового планування та ін.

Однак, варто зазначити, що в сучасних умовах господарювання підприємства водопостачання перебувають в незадовільному фінансовому стані і потребують масштабного реформування. Так, все більшою мірою турбують такі проблеми:

1. погіршення технічного стану водопровідних мереж і устаткування та їх аварійність (що пов'язано з фізичним зносом даного обладнання);

2. недотримання підприємствами водопостачання та водовідведення санітарно-екологічних норм і, як наслідок, зниження якості наданих послуг;

3. перманентна збитковість підприємств, що пов'язана, в першу чергу, з прорахунками в тарифній політиці та недосконалим управлінням ними з боку органів місцевої влади. Річ у тому, що рівень тарифів на послуги водопостачання і водовідведення не враховує всіх економічно обґрунтованих витрат і не містить інвестиційної складової, а органи місцевого самоврядування не відшкодовують втрат підприємств, зумовлених наданням пільг малозабезпеченим громадянам.

З метою вирішення вищезазначених проблем та реформування галузі водопостачання вважаємо за потрібне здійснення наступних змін: запровадження тарифів які б забезпечували відшкодування економічно обґрунтованих витрат і включали інвестиційну складову; оновлення виробничих потужностей підприємств з метою підвищення якості наданих послуг та зменшення втрат води на стадії транспортування; залучення приватного бізнесу до вирішення фінансових проблем, що стосуються запровадження новітніх технологій в галузі і зменшення енергомісткості виробництва; активізація фінансової підтримки підприємств з місцевих бюджетів шляхом випуску і розміщення муніципальних облігацій.